

Het begrip belang in artikel 4 WBR

Bachelorscriptie Erasmus School of Economics

Sectie: Fiscale Economie

Naam: Jonneke Dijkstra

Studentnummer: 329950

Begeleider: drs. M.T.E. Robben

Datum: 30 juli 2012

Inhoudsopgave

1. Inleiding	2
<i>1.1 Aanleiding</i>	2
<i>1.2 Probleemstelling</i>	4
2. De huidige invulling van het begrip belang in artikel 4 WBR	5
<i>2.1 Inleiding</i>	5
<i>2.2 Het aanmerkelijk belangvereiste</i>	5
2.2.1 Wat is een aandeel?	5
2.2.2 Een in aandelen verdeeld kapitaal	6
2.2.3 Zeggenschap versus economisch belang	10
2.2.4 Rechtsverhoudingen die leiden tot een belang	12
<i>2.3 De consolidatie-eis</i>	13
<i>2.4 Het verbonden lichaam</i>	14
<i>2.5 Bepaling van het relatieve belang</i>	16
<i>2.6 Constateringen</i>	17
3. Wat zou de inhoud van het begrip belang moeten zijn, gelet op doel en strekking van artikel 4 WBR?	19
<i>3.1 Doel en strekking</i>	19
<i>3.2 Aanbevelingen</i>	
3.2.1 Zorg voor duidelijkheid rondom de invulling van het begrip belang	19
3.2.2 Geef aan hoe het relatieve belang bepaald moet worden	20
3.2.3 Voor toepassing van artikel 4 WBR kunnen enkel rechtspersonen kwalificeren als een lichaam met een in aandelen verdeeld kapitaal	21
Eindconclusie	23
Literatuurlijst	24

Hoofdstuk 1 – Inleiding

1.1 Aanleiding

Op grond van artikel 2 Wet belastingen van rechtsverkeer (WBR) wordt belasting geheven ter zake van de verkrijging van in Nederland gelegen onroerende zaken of van rechten waaraan deze zijn onderworpen. Onder deze verkrijging wordt mede begrepen de verkrijging van de economische eigendom. Het artikel kent een lange aanloop. Voor de invoering van de WBR in 1970, werd op grond van artikel 27 Registratiewet 1917 belasting geheven over de verkrijging van onroerende zaken. Dit artikel kende nauwelijks verdere aanvullingen en het was eenvoudig deze bepaling te ontgaan. Dit gebeurde door constructies met zogenaamde onroerende zaaklichamen. Onroerende zaken werden onder gebracht in een BV tegen uitreiking van aandelen. Vervolgens werden de aandelen overgedragen. Omdat de overdracht van aandelen geen belastbaar feit was voor de overdrachtsbelasting, werd heffing daarvan op deze manier voorkomen. Al aan het begin van de 20^e eeuw, bij de invoering van de Registratiewet 1917, zag de wetgever dit probleem. De wettekst bevatte echter geen anti-ontgaansbepaling, omdat de wetgever het te ingewikkeld achtte een bepaling te maken die misbruik zou bestrijden, maar tegelijkertijd transacties te goeder trouw zou ontzien.¹ Uiteindelijk werd in 1933 een anti-misbruikmaatregel geïntroduceerd: artikel 45a Registratiewet, de voorloper van het huidige artikel 4 WBR. Wanneer een vennootschap aan bepaalde voorwaarden voldeed werd zij op grond van artikel 45a bij fictie gelijkgesteld aan een onroerende zaak. Bij de invoering van de Wet Belastingen van Rechtsverkeer is de bepaling in gewijzigde vorm overgenomen in artikel 4 WBR.

Door de jaren heen heeft artikel 4 WBR diverse wijzigingen ondergaan. De meest ingrijpende wijziging vond plaats in 2000 met de invoering van Wetsvoorstel 27 030. De reden hiervoor was dat artikel 4 WBR te makkelijk kon worden ontweken door zogenaamde oppompstructuren en dubbeldekkerconstructies. Door deze wetswijziging zijn verschillende ontgaansmogelijkheden uitgesloten.² Nadien hebben nog diverse minder omvangrijke aanpassingen plaatsgevonden, de laatste per 1 januari 2011. Voor het huidige artikel 4 WBR wordt een lichaam aangemerkt als een onroerende zaaklichaam wanneer er voldaan is aan de beziteis en de exploitatie-eis. Aan de bezitiseis is voldaan wanneer de bezittingen van het lichaam op het tijdstip van de verkrijging of op enig moment in het voorafgaande jaar voor meer dan 50% uit binnen- of buitenlands vastgoed of de rechten daarop. Ten minste 30% van de bezittingen moet bestaan uit in Nederland gelegen onroerende zaken of rechten daarop. De exploitatie-eis houdt in dat de onroerende zaken als geheel genomen voor tenminste 70% dienstbaar zijn of waren aan het verkrijgen, vervreemden of exploiteren van de onroerende zaken.

¹ Y.E. Gassler (red.), *De toekomst van de overdrachtsbelasting*, Deventer: Kluwer 2007, p. 78

² MvT, *Kamerstukken II*, 1999/00, 27 030, nr. 3, p.3

Heffing van overdrachtsbelasting ter zake van verkrijging van aandelen in een onroerende zaaklichaam vindt alleen plaats wanneer er een aanmerkelijk belang in dat lichaam wordt verkregen. De belangeis verscheen voor het eerst in de wet bij de invoering van de Wet op de Belastingen van Rechtsverkeer in 1970. Het nieuwe artikel 4 lid 1 WBR bevatte onder a de eis dat de verkrijger alleen of met zijn echtgenoot en bepaalde familieleden de beschikking had over 33⅓% van de aandelen en tegelijkertijd alleen of samen met zijn echtgenoot meer dan 7% van het gestorte kapitaal moest bezitten. Het doel van de introductie van de belangeis was aansluiten bij de verkrijging van de feitelijke beschikkingsmacht over de onroerende zaak. De beschikkingsmacht over de onroerende zaak ligt in beginsel bij het lichaam zelf. De aandeelhouders kunnen, wanneer ze een bepaalde richting op willen met het vastgoed, hun invloed uitoefenen door te stemmen. Hoe groot de invloed kan zijn, hangt af van de grootte van het aandelenbelang. Wanneer men slechts een klein deel van de aandelen houdt, zal het niet mogelijk zijn (indirect) te beschikken over de onroerende zaak. Tegen deze achtergrond is de belangeis geïntroduceerd. Het is de vraag of het juist is om de verkrijging van een belang van 33⅓% als criterium te kiezen. Vaak zal er pas sprake zijn van zeggenschap en dus de mogelijkheid om indirect over de onroerende zaak te beschikken, wanneer de verkrijger een belang van meer dan 50% in het lichaam heeft.

Net als de rest van artikel 4 WBR werd ook de belangeis met de invoering van wetsvoorstel 27 030 ingrijpend gewijzigd. Tot die tijd werd er geen rekening gehouden met de verbondenheid van de rechtspersoon met andere lichamen. Dit bood mogelijkheden om heffing van overdrachtsbelasting te ontgaan door het tussenschuiven van lichamen. Per 28 december 2000 werd daarom een soort familie van verbonden personen aan de verkrijgende rechtspersonen toegekend.³ Een tweede wijziging die werd doorgevoerd bewerkstelligde toetsing naar deelname in het geplaatst kapitaal. Door de invoering van deze maatregel werd voorkomen dat de belangeis eenvoudig kon worden ontgaan door het geplaatst aandelenkapitaal niet vol te storten.⁴ Daarnaast is de selectieve consolidatie geïntroduceerd. In het vierde lid van artikel 4 WBR is bepaald dat voor toetsing van de bezitsei in geval van een deelneming van een derde of meer moet worden geconsolideerd door de bezittingen en de schulden van de (klein)dochtermaatschappij te consolideren met de moedermaatschappij.⁵

Ondanks de verschillende aanscherpingen bood artikel 4 WBR tot 2008 nog steeds de ruimte aan constructies om heffing te ontwijken. Om die reden zijn per 1 januari 2008 lid 3 en 4 van dat artikel gewijzigd. Het doel van de wetgever was om weer aan te sluiten bij zijn oorspronkelijke bedoeling, namelijk het belasten van de verkrijging van een aanmerkelijk belang in een onroerende zaaklichaam. Ten aanzien van de belangeis en de consolidatie-eis is daarom de koppeling met het geplaatste kapitaal losgelaten. Vanaf 2008 moet aangesloten worden bij het daadwerkelijke belang dat men heeft in het

³ MvT, *Kamerstukken II*, 1999/00, 27 030, nr. 3, p. 6

⁴ MvT, *Kamerstukken II*, 1999/00, 27 030, nr. 3, p. 16

⁵ Y.E. Gassler, *Verkrijging van aandelen in de overdrachtsbelasting*, Deventer: Kluwer 2006, p. 97

onroerende zaaklichaam. Door het belang in een lichaam op deze manier te bepalen wordt voorkomen dat de belastingheffing wordt gefrustreerd door het geplaatste aandelenkapitaal zodanig in te delen, dat een deel van de aandelen nauwelijks of geen (economische) relatie heeft met de onroerende zaken in het onroerende zaaklichaam.⁶ De invoering van het begrip belang in de tekst van artikel 4 WBR betekende de introductie van een materieel criterium voor de toetsing van de belangeis. De invulling van het begrip is afhankelijk van de feiten en omstandigheden van het geval. In de wetsgeschiedenis heeft de staatssecretaris slechts een grof kader geschetst met betrekking tot de inhoud van het begrip. Er bestaat onduidelijkheid rond de vraag wanneer er sprake is van een belang.

1.2 Probleemstelling

In deze scriptie wordt onderzocht wat de invulling van het begrip belang is en welke rechtsverhoudingen leiden tot een belang. Daarnaast zal worden bezien of de huidige invulling van het begrip belang effectief is: past de invulling binnen de bedoeling van de wetgever en de strekking van artikel 4 WBR? Daartoe zal een antwoord worden geformuleerd op de volgende onderzoeksvraag: *‘Wat is de inhoud van het begrip belang in artikel 4 WBR, en hoe zou deze inhoud moeten zijn, gelet op doel en strekking van het artikel?’*

In hoofdstuk 2 zal aandacht besteed worden aan de inhoud van het begrip belang, terwijl in hoofdstuk 3 enkele aanbevelingen gedaan zullen worden met betrekking tot de invulling van het begrip belang, gelet op doel en strekking van artikel 4 WBR.

⁶ MvT, *Kamerstukken II*, 2007/08, 31 206, nr. 3, p. 10

Hoofdstuk 2– Wat is de huidige invulling van het begrip belang in artikel 4 WBR?

2.1 Inleiding

Met ingang van 2008 is voor toetsing van de belangeis en de consolidatie-eis de koppeling met het geplaatste aandelenkapitaal losgelaten. Er moet aangesloten worden bij het daadwerkelijke belang dat men heeft in het onroerende zaaklichaam. Omdat de verkrijging van een aanmerkelijk belang een vereiste is voor heffing van overdrachtsbelasting op grond van artikel 4 WBR, is het relevant te weten welke invulling er aan het begrip belang gegeven wordt. Tijdens de parlementaire behandeling is slechts een grof kader geschetst. Volgens de staatssecretaris heeft het begrip belang enkel betrekking op een door aandelen vertegenwoordigd belang in een onroerende zaaklichaam. Het verstrekken van opties op aandelen en converteerbare obligatieleningen vallen niet binnen de reikwijdte van dit begrip.⁷ Daarnaast lijkt in deze definitie besloten te liggen dat leningen die fiscaal als eigen vermogen kwalificeren geen belang in de zin van lid 3 kunnen vormen. Er is in die situatie immers geen sprake van aandelen.⁸

Het begrip belang is op drie plaatsen terug te vinden in artikel 4 WBR. Allereerst in lid 3 bij het aanmerkelijk belangvereiste. Vervolgens komt het begrip terug bij het consolidatievereiste in lid 4. Tenslotte is het belangbegrip relevant voor de vraag of er sprake is van een verbonden lichaam in de artikelleden 6 tot en met 8. In de paragrafen 2.2 tot en met 2.4 zal de invulling van het begrip belang in deze drie verschijningsvormen behandeld worden. In paragraaf 2.5 zal ingegaan worden op de vraag hoe het relatieve belang kan worden bepaald, als eenmaal vastgesteld is dat de aandelen een belang vertegenwoordigen.

2.2 Het aanmerkelijk belangvereiste

Ingevolge lid 3 is een verkrijger overdrachtsbelasting verschuldigd wanneer hij met inbegrip van de reeds aan hem toebehorende aandelen, samen met een verbonden lichaam of natuurlijk persoon een belang van ten minste een derde in een lichaam heeft. Wanneer de verkrijger een natuurlijk persoon is, geldt een aanvullende cumulatieve eis. Hij moet dan alleen, of samen met zijn echtgenoot een belang van zeven procent in het lichaam hebben. Er geldt dus zowel een kwantitatieve als een kwalitatieve toets.

2.2.1 Wat is een aandeel?

Voordat toegekomen wordt aan het kwantitatieve vereiste, moet eerst een antwoord worden gezocht op de vraag welke rechtsverhoudingen kunnen resulteren in een belang. Hiertoe moet helder zijn hoe

⁷ NnavV, *Kamerstukken II*, 2007/08, 31 206, nr. 6, p. 14

⁸ A. Rozendal, 'Het begrip belang in de overdrachtsbelasting: meer duidelijkheid gewenst', *WFR* 2008/1000

het begrip belang moet worden uitgelegd. Moet enkel gekeken worden naar het aandelenbelang en is er dus sprake van een formeel criterium, of is het een materieel criterium en kunnen ook andersoortige rechtsverhoudingen, zoals schuldvorderingen en opties, een belang vertegenwoordigen?⁹ Volgens de staatssecretaris ziet het begrip belang op een door aandelen vertegenwoordigd belang. De exacte invulling moet aan de praktijk en jurisprudentie overgelaten worden. Dit leidt tot de vraag wat een aandeel is.

De begrippen aandeel en aandeelhouder zijn afkomstig uit het civiel recht. Art 2:190, BW definieert aandelen als volgt: *de gedeelten waarin het maatschappelijk kapitaal bij de statuten is verdeeld*. Deze definitie omvat echter geen informatie over de eigenschappen die een aandeel heeft. Op grond van de artikelen 2:64 BW en 2:175 BW, hebben respectievelijk de NV en de BV een in aandelen verdeeld kapitaal. Het is duidelijk dat deze lichamen binnen het toepassingsbereik van artikel 4 WBR vallen. Lastiger wordt het wanneer het gaat om personenvennootschappen, zoals de VOF en de maatschap, of om in het buitenland gevestigde en naar buitenlands recht opgerichte lichamen. De begrippen aandeel en aandeelhouder zijn voor het fiscale recht breder dan voor het civiel recht. Zo wordt er ingevolge artikel 2, derde lid, onderdeel f, AWR mede de deelgerechtigdheid van een commanditaire vennoot in een vennootschap onder verstaan. Evenmin als het civiel recht geeft het fiscale recht een criterium aan de hand waarvan bepaald kan worden of sprake is van een aandeel. Het is dus onduidelijk wat een aandeel precies is. Nu de staatssecretaris heeft aangegeven dat het begrip belang ziet op een door aandelen vertegenwoordigd belang, kunnen de onduidelijkheden die rond de invulling van het begrip aandeel kunnen optreden, doorwerken naar artikel 4 WBR. Duidelijk is wel dat er sprake kan zijn van een aandeel in een lichaam, wanneer dat lichaam een in aandelen verdeeld kapitaal heeft. In de volgende subparagraaf zal ingegaan worden op de vraag wanneer er sprake is van een in aandelen verdeeld kapitaal.

2.2.2 Een in aandelen verdeeld kapitaal

De term ‘een in aandelen verdeeld kapitaal’ is afkomstig uit de parlementaire geschiedenis bij de invoering van de WBR. Volgens de wetgever bezitten zowel vennootschappen onder firma als commanditaire vennootschappen geen rechtspersoonlijkheid en kwalificeren zij niet als een lichaam met een in aandelen verdeeld kapitaal. Maatschappen zouden daarentegen wel onder het bereik van de anti-ontgaansbepaling vallen, wanneer zij een in aandelen verdeeld kapitaal hebben.¹⁰ Dat de visie van de wetgever niet consequent is, blijkt uit het feit dat in de wetsgeschiedenis bij wetsvoorstel 27 030 wordt aangegeven dat zowel vennootschappen onder firma als maatschappen niet kwalificeren als lichamen met een in aandelen verdeeld kapitaal. Er wordt daarbij geen uitzondering gemaakt voor de

⁹ S.F.M. Nickel, ‘Het begrip ‘belang’ als criterium voor verbondenheid bij vennootschappen’, *WFR* 1998/557

¹⁰ *Kamerstukken II*, 1969/70, 10 560, nr 7, p.17

situatie dat dergelijke rechtsvormen een in aandelen verdeeld kapitaal hebben.¹¹ De parlementaire geschiedenis verschaft dus geen duidelijkheid over de vraag wanneer personenvennootschappen een in aandelen verdeeld kapitaal hebben.

Uit de jurisprudentie blijkt dat de regeling van artikel 4 WBR ook geldt voor personenvennootschappen. Op het terrein van de vennootschapsbelasting oordeelt de Hoge Raad in HR 24 oktober 1976, *BNB* 1978/13 dat bij beantwoording van de vraag of een maatschap kan kwalificeren als een lichaam met een in aandelen verdeeld kapitaal, niet alleen van belang is of het kapitaal in evenredige aandelen is verdeeld. Mede bepalend is of de vennootschap naar haar aard ook economisch en maatschappelijk voldoende met de in de genoemde bepaling aangeduide vennootschappen overeenstemt. Wat betreft de maatschap is aan dit vereiste voldaan als het kapitaal is verdeeld in gelijke of evenredige aandelen, waarvan bij de vervreemding niet de toestemming van alle vennoten is vereist. Dit is hetzelfde criterium als tegenwoordig geldt voor de open commanditaire vennootschap. In de literatuur bestond discussie rondom de vraag hoe de zinsnede ‘toestemming van alle vennoten’ moet worden uitgelegd.¹² De eerste interpretatie luidt: vervreemding kan plaatsvinden zonder toestemming van een andere vennoot. Wanneer de toestemming van één vennoot vereist is voor vervreemding, wordt reeds niet meer voldaan aan het vereiste. De tweede interpretatie luidt: vervreemding kan plaatsvinden zonder toestemming van *alle* vennoten. Deze interpretatie betekent dat alleen dan niet aan het vereiste is voldaan, wanneer alle vennoten een voor een toestemming moeten geven voor vervreemding. Inmiddels heeft de Hoge Raad een einde gemaakt aan deze onduidelijkheid. In HR 27 februari 2009, *BNB* 2009/120 is beslist dat de tweede interpretatie de juiste is. Mijns inziens is deze discussie voor artikel 4 WBR echter minder relevant. Het uitgangspunt van artikel 4 WBR is de overdracht van aandelen. Zolang de overdraagbaarheid van de aandelen niet volledig uitgesloten wordt, kan er overdracht van aandelen plaatsvinden. Voor toepassing van artikel 4 WBR kan een maatschap ook kwalificeren als lichaam met een in aandelen verdeeld kapitaal wanneer voor de vervreemding toestemming van de overige vennoten vereist is, zolang de overdraagbaarheid maar niet uitgesloten wordt. Vereist is wel dat het kapitaal in delen is verdeeld.

Ook een commanditaire vennootschap (CV) kan kwalificeren als een lichaam met een in aandelen verdeeld kapitaal. Voor de open CV geldt dat ingevolge artikel 2 lid 3 onderdeel f AWR de deelgerechtigdheid van de commanditaire vennoot in de CV kan worden aangemerkt als een aandeel. De open CV wordt daarom voor toepassing van de WBR gezien als een lichaam met een in aandelen verdeeld kapitaal. Uit HR 24 november 1976, *BNB* 1978/13 kan worden afgeleid dat een besloten CV

¹¹ M.T.E. Robben, *Overdrachtsbelasting en onroerendezaaklichamen*, Deventer: Kluwer 2006, p. 87

¹² G.P. Schutz, ‘De besloten cv: een zoektocht naar alle vennoten’, *WFR* 2010/878

op dezelfde manier als een maatschap gekwalificeerd kan worden. Ook een besloten CV kan een in aandelen verdeeld kapitaal hebben, mits de participaties in de CV in delen zijn verdeeld.¹³

Naast de jurisprudentie op het terrein van de vennootschapsbelasting, zijn ook voor de WBR arresten geweest met betrekking tot personenvennootschappen. Vrij recent is het arrest van 15 oktober 2004, *BNB 2005/52*, ook wel het Scheepjeshofarrest genoemd. Dit is een belangrijk arrest voor de toepassing van artikel 4 WBR. De Hoge Raad oordeelde dat een maatschap kwalificeert als een lichaam met een in aandelen verdeeld kapitaal als bedoeld in artikel 4 lid 1 WBR. Daarnaast is beslist dat bij botsing van artikel 2 en 4 WBR, artikel 4 WBR gezien moet worden als een *lex specialis* van artikel 2 WBR. Artikel 4 WBR zal dus voorgaan op artikel 2 WBR. Dit heeft tot gevolg dat de praktijk van vastgoedbeleggingsstructuren kan worden voortgezet. Er wordt gebruik gemaakt van een maatschap of een besloten cv. Op die manier kan er op een voor de inkomsten- en vennootschapsbelasting transparante manier worden belegd. Wanneer de deelnemingsrechten, die overeenstemmen met aandelen, worden overgedragen, is enkel de regeling van artikel 4 WBR van toepassing. Wanneer het belang kleiner blijft dan een derde, leidt de verkrijging daarvan niet tot heffing van overdrachtsbelasting.¹⁴

De wetgever achtte deze situatie niet wenselijk en heeft in de invoeringswetgeving voor Titel 7:13 een poging gedaan om de situatie te repareren.¹⁵ Slechts rechtspersonen zouden voortaan kwalificeren als lichamen voor artikel 4 WBR. Door deze aanpassing zou de botsing tussen artikel 2 WBR en artikel 4 WBR moeten voorkomen. Deze poging is echter op niets uitgelopen, toen met de intrekking van de Vaststellingswet Titel 7:13 ook de Invoeringswet sneuvelde. In het voorstel voor de Fiscale Verzamelwet 2012 zijn opnieuw maatregelen voorgesteld om de situatie te repareren. Evenals bij de eerste poging luidde het voorstel artikel 4 WBR alleen nog van toepassing te laten zijn wanneer aandelen in een rechtspersoon worden verkregen.¹⁶ Bij invoering van het voorstel zou de verkrijging van een deelname voortaan onder artikel 2 WBR vallen en zou er dus altijd heffing van overdrachtsbelasting plaatsvinden. De Nederlandse Orde van Belastingadviseurs heeft in haar commentaar aangegeven dat ze in het wetsvoorstel grote belemmeringen ziet voor de vastgoedmarkt, die er toch al niet florissant aan toe is.¹⁷ De staatssecretaris heeft gehoor gegeven aan bezwaren die de NOB, de Tweede Kamer en de vastgoedsector uitten tegen de aanpassing van artikel 4 WBR en bij nota van wijziging de aanpassing van artikel 2 en 4 uit het wetsvoorstel gehaald.¹⁸ Hoewel de staatssecretaris het belang van de genoemde factoren onderkent, wijst hij er ook op dat binnen de ratio van de overdrachtsbelasting het regime voor beleggingsfondsen en onroerende zaaklichamen

¹³ Y.E. Gassler, 'Heffing van overdrachtsbelasting bij de verkrijging van aandelen', *TFO* 2005/187

¹⁴ H. Vermeulen, 'Het naderende einde van de vastgoed-cv', *NtFR* 2012/1343

¹⁵ Voorstel van Wet, *Kamerstukken II*, 2006/07, 31 065, nr. 2, p.16

¹⁶ Voorstel van Wet, *Kamerstukken II*, 2011/12, 33 245, nr. 2, p.5

¹⁷ Nederlandse Orde van Belastingadviseurs, commentaar van 16 mei 2012, te raadplegen via www.ndfr.nl

¹⁸ NnavV, *Kamerstukken II*, 2011/12, 33 245, nr. 7, p. 2

consistent moet zijn en niet vatbaar voor oneigenlijk gebruik. Hij zal zich daarom opnieuw beraden¹⁹ Wellicht zal de staatssecretaris als onderdeel van het Belastingplan 2013 een nieuwe poging doen een einde te maken aan de vastgoedbeleggingsstructuren.

Nu het voorstel tot aanpassing van de artikelen is ingetrokken, zal de situatie voorlopig zo blijven als hij is. Uit de voorgenoemde arresten volgt dat ook personenvennootschappen kunnen kwalificeren als lichamen met een in aandelen verdeeld kapitaal, mits er voldoende economische en maatschappelijke overeenstemming is met vennootschappen met een van rechtswege in aandelen verdeeld kapitaal. In de literatuur worden kenmerken genoemd van een lichaam met een in aandelen verdeeld kapitaal: de verdeling in evenredige delen en de vrije overdraagbaarheid van de aandelen. Rahkan stelt in zijn commentaar bij artikel 4 WBR dat voor de overdrachtsbelasting in dit kader bepalend lijkt of er sprake is van een in evenredige delen verdeeld kapitaal.²⁰ De vrije overdraagbaarheid van de betreffende aandelen acht hij niet doorslaggevend bij de beantwoording van de vraag of er sprake is van een in aandelen verdeeld kapitaal. Hij baseert zich daartoe op twee arresten, waarin een maatschap welks kapitaal in participaties is verdeeld, aangemerkt wordt als een onroerende zaaklichaam. Robben noemt overdraagbaarheid echter als bepalend element bij de vraag of er sprake is van een in aandelen verdeeld kapitaal. Hij noemt daarbij het feit dat volgens de parlementaire geschiedenis de overdracht van aandelen centraal heeft gestaan bij de vormgeving van artikel 4 WBR, zoals het luidde tot 28 december 2000 en haar voorloper in de jaren dertig van de vorige eeuw. Wanneer het uitgangspunt het indirect overdragen van vastgoed is, moet er wel iets overgedragen worden. De overdraagbaarheid van de aandelen zou dan ook impliciet aan artikel 4 WBR ten grondslag liggen, omdat er geen misbruik gevreesd hoeft de worden als de aandelen niet overdraagbaar zijn. Blokkerings- goedkeurings- en aanbodingsregelingen kunnen de vrije overdraagbaarheid beperken. Pas als deze uitgesloten wordt, zou er niet langer sprake zijn van een in aandelen verdeeld kapitaal.²¹ Mijns inziens heeft Robben een punt. Zoals eerder genoemd blijkt uit de jurisprudentie dat personenvennootschappen kwalificeren als lichamen met een in aandelen verdeeld kapitaal, mits er voldoende economische en maatschappelijke overeenstemming is met vennootschappen met een van rechtswege in aandelen verdeeld kapitaal. Overdraagbaarheid van de aandelen is een kenmerk van de BV en de NV en om voldoende overeenstemming met deze rechtsvormen te bereiken, zullen de aandelen van de overige rechtsvormen ook overdraagbaar moeten zijn. Het belangrijkste argument is echter dat wat Robben noemt: er zou geen misbruik aan de orde zijn wanneer aandelen niet overdraagbaar zijn. Deze overdraagbaarheid hoeft niet volledig vrij te zijn. Wanneer er sprake is van beperking van de vrijheid door een blokkeringsvoorschrift, kan er immers nog steeds misbruik plaatsvinden, zolang de overdraagbaarheid maar niet uitgesloten wordt. Overdraagbaarheid is dus een vereiste, deze hoeft echter niet volledig vrij te zijn, zoals ook blijkt uit Hof Arnhem 28 oktober 2002, NTFR 2003/119. Mijns inziens is het

¹⁹ 'Nota van wijziging en nota naar aanleiding van het verslag Fiscale verzamelwet 2012', NTFR 2012/1419

²⁰ J. Rahkan, NDFR artikelsgewijs commentaar bij artikel 4 WBR, aantekening 2.1.2

²¹ M.T.E. Robben, *Overdrachtsbelasting en onroerende zaaklichamen*, Deventer: Kluwer 2006, p.76

evenmin een vereiste dat het kapitaal in evenredige delen is verdeeld. Tekstueel gezien is het voldoende als het kapitaal in aandelen is verdeeld. De term ‘een in aandelen verdeeld kapitaal’ geeft immers geen reden te stellen dat deze verdeling evenredig zou moeten zijn. Daarnaast is het zo dat bij lichamen met een van rechtswege in aandelen verdeeld kapitaal de situatie kan voorkomen dat het kapitaal niet evenredig is verdeeld over de uitstaande aandelen.²² Nu het de wens van de wetgever is het gelijke gelijk te behandelen, zal het voor overige rechtsvormen ook geen vereiste zijn dat het aandelenkapitaal in evenredige delen is verdeeld. Een in overdraagbare delen verdeeld kapitaal is dus voldoende om te kwalificeren als een in aandelen verdeeld kapitaal.

2.2.3 Zeggenschap versus economisch belang

Wanneer vast is komen te staan dat een lichaam een in aandelen verdeeld kapitaal heeft, volgt de vraag wanneer er sprake is van een belang in dat lichaam. Is daartoe vereist dat de aandelen recht geven op de zeggenschap en een economisch belang bij de onroerende zaak, of is het voldoende als er sprake is van een van de twee? Zo ja, bestaat er een rangorde tussen de zeggenschap en het economisch belang in een lichaam? Ook met betrekking tot deze vragen is in de parlementaire geschiedenis rondom de introductie van het begrip belang niet expliciet uitspraak gedaan.

In het verleden kende artikel 4 WBR een civielrechtelijke benadering. Zeggenschap was een van de doorslaggevende vereisten om te voldoen aan de belangeis. De wetgever geeft in het memorie van toelichting bij de invoering van de WBR aan dat de regeling in het leven is geroepen, met het doel te voorkomen dat een heffing van overdrachtsrecht wordt ontgaan door de feitelijke beschikkingsmacht voor een onroerend goed over te dragen door middel van de verkoop van aandelen in een N.V. waarin het onroerend goed was ingebracht.²³ Bij een verkrijging diende in de eerste plaats te worden gedacht aan de civielrechtelijke eigendomsverkrijging. Wel werd er de ruimte gelaten voor een bredere invulling. Een voorbeeld daarvan is de certificering van aandelen in een onroerende zaaklichaam. Certificering leidt naast de verkrijging van de juridische eigendom van de aandelen door het administratiekantoor, ook tot verkrijging van de economische eigendom van de aandelen door de aandeelhouders. Ook voor de invoering van de verkrijging van economisch eigendom als belastbaar feit voor de overdrachtsbelasting in 1995, vormden beide verkrijgingen een belastbaar feit voor de overdrachtsbelasting.²⁴ Hoewel er dus onder omstandigheden sprake kon zijn van heffing van overdrachtsbelasting bij de verkrijging van de economische eigendom, bleef zeggenschap een belangrijk criterium. Zo lag aan de invoering van de aanmerkelijk belangeis de gedachte ten grondslag dat alleen overdrachtsbelasting verschuldigd moet zijn als een verkrijger zeggenschap over de onroerende zaken van het lichaam heeft.²⁵ Ook bij de invoering van wetsvoorstel 27 030 was een van

²² M.T.E. Robben, *Overdrachtsbelasting en onroerende zaaklichamen*, Deventer: Kluwer 2006, p.78

²³ MvT, *Kamerstukken II*, 1969/70, 10 560, nr. 3, p.18

²⁴ M.T.E. Robben, *Overdrachtsbelasting en onroerende zaaklichamen*, Deventer: Kluwer 2006, p. 124

²⁵ D.B. Bijl, *Onroerend goed; omzetsbelasting en overdrachtsbelasting*, Deventer: Kluwer 1998, p. 158

de redenen beter aan te sluiten bij de zeggenschap. De wetswijziging bewerkstelligde toetsing naar het geplaatste kapitaal. De zeggenschap wordt beter weergegeven door deelname in het geplaatste kapitaal dan door deelname in het gestorte kapitaal.²⁶

De vraag is of, nu er voor de overdrachtsbelasting meer aangesloten moet worden bij de economische werkelijkheid, zeggenschap nog steeds een van de bepalende vereisten is voor de aanwezigheid van een belang. De *van Dale* definieert het begrip belang als volgt: ‘*iets dat iemand raakt doordat zijn voordeel ermee gemoeid is*’. Dit is een ruime definitie, waarbinnen zowel de zeggenschap als het economisch belang in een lichaam past. Uit een grammaticale interpretatie van het begrip belang blijkt dus dat beiden relevant kunnen zijn voor de vraag of er sprake is van een belang. In de literatuur wordt echter ter discussie gesteld of zeggenschap nog relevant is voor het begrip belang. Sommige auteurs stellen dat aan zeggenschap geen enkele betekenis meer wordt toegekend. Het voorbeeld dat de staatssecretaris in de memorie van toelichting bij de Overige Fiscale Maatregelen 2008 noemt, zou een aanwijzing zijn voor het feit dat stemrechten geen relevant criterium vormen.²⁷ In het voorbeeld is er een onroerende zaaklichaam met 18 aandelen type A die de volledige zeggenschap hebben en recht geven op de volledige waardeontwikkeling van de onroerende zaak. Vervolgens worden er aandelen type B uitgegeven met als doel het ontwijken van overdrachtsbelasting. Deze aandelen geven slechts recht op 5% vergoeding over het ter beschikking gestelde kapitaal en kunnen economisch dus gelijk gesteld worden met een geldlening. Voor de wetswijziging in 2008 zou wanneer de type A aandelen worden verkregen, niet langer worden voldaan aan de aanmerkelijk belangeis en zou geen overdrachtsbelasting verschuldigd zijn, ondanks dat de volledige zeggenschap over en waardeontwikkeling van de onroerende zaak wordt verkregen. Sinds 2008 werkt het voorbeeld als volgt uit: de aandelen A vertegenwoordigen het volledige belang in het onroerende zaaklichaam, de type B aandelen zijn immers vergelijkbaar met een geldlening en vertegenwoordigen daarom geen materieel belang. Wanneer een derde van de type A aandelen verkregen wordt, is dan ook voldaan aan de aanmerkelijk belangeis.²⁸ Volgens sommigen volgt uit dit voorbeeld dat de zeggenschap niet relevant is. Zonder nadere aanpassing van de statuten zouden de type B aandelen een grotere zeggenschap vertegenwoordigen dan de type A aandelen, daar het uitgeven van aandelen zonder stemrecht niet mogelijk is.²⁹ Mijns inziens kunnen we deze conclusie niet uit het voorbeeld trekken. De staatssecretaris geeft expliciet aan dat de type B aandelen slechts recht geven op een vergoeding van 5% over het ter beschikking gestelde kapitaal. Over de zeggenschap van de type B aandelen zegt hij niets. Door middel van certificering zouden de aandelen type B in beginsel zonder stemrecht kunnen zijn. Ook is het in het buitenland mogelijk om aandelen zonder stemrecht uit te geven.³⁰ Dit

²⁶ NnavV, *Kamerstukken II*, 1999/2000, 27 030, nr. 6, p. 4

²⁷ A. Rozendal, ‘Het begrip belang in de overdrachtsbelasting: meer duidelijkheid gewenst!’, *WFR* 2008/1000

²⁸ MvT, *Kamerstukken II*, 2007/08, 31 206, nr. 3, p. 42

²⁹ A. Rozendal, ‘Het begrip belang in de overdrachtsbelasting: meer duidelijkheid gewenst!’, *WFR* 2008/1000

³⁰ Van Schilfgaarde & Winter, *Van de BV en de NV*, Deventer: Kluwer 2009, p. 212

zal per 1 oktober 2012 onder de flex-BV ook mogelijk zijn in Nederland.³¹ Het is dus wel degelijk mogelijk dat de type A aandelen alle zeggenschap hebben. In de toelichting bij het voorbeeld wordt zelfs aangegeven dat aan de aandelen A de volledige zeggenschap kleeft. Er wordt niet genoemd dat dit met de uitgifte van de aandelen type B verandert. Dit voorbeeld biedt dan ook onvoldoende basis om te stellen dat zeggenschap niet langer een relevant criterium zou zijn.

In de memorie van toelichting bij de Overige Fiscale Maatregelen 2008 geeft de staatssecretaris aan het in wezen gelijke ook fiscaal gelijk te willen behandelen door een meer economische benadering. Dit lijkt te impliceren dat het economisch belang in het lichaam belangrijker wordt voor de vraag of er sprake is van een belang. Toch wordt zeggenschap niet expliciet uitgesloten. Ook de rest van de parlementaire geschiedenis biedt geen antwoord op de vraag of aan beide criteria voldaan moet zijn. Hoewel het economisch belang door de jaren heen belangrijker lijkt te zijn geworden, wil ik zeggenschap niet uitsluiten als relevant criterium. Mijns inziens kunnen in de huidige situatie dan ook beide elementen afzonderlijk leiden tot een belang.

2.2.4 Rechtsverhoudingen die leiden tot een belang

Met in het achterhoofd de constatering dat zowel de zeggenschap als het economisch belang in een lichaam relevant kunnen zijn voor de bepaling van het belang, volgt de vraag wat dit concreet betekent voor de vraag of er sprake is van een belang. Welke rechtsverhoudingen leiden tot een belang? Ook omtrent deze vraag bestaat veel onduidelijkheid. Met betrekking tot opties en converteerbare obligatieleningen heeft de wetgever aangegeven dat deze niet onder de term belang vallen. Aandelen die verkregen worden bij het uitoefenen van een optierecht of bij de uitoefening van een converteerbare obligatielening, kunnen wel onder de term belang vallen.³² Mijns inziens zouden opties, gelet op de invulling van het begrip belang, wel degelijk een belang kunnen vormen. Opties die 'in the money' zijn vertegenwoordigen immers een economisch belang bij de waardeontwikkeling voor zover die uitgaat boven de uitoefenprijs van de optie. Op het moment dat een dergelijke optie verkregen wordt, kan betoogd worden dat sprake is van de verkrijging van een belang bij het lichaam.

Een andere ingewikkelde vraag is hoe om te gaan met soort aandelen, (cumulatief) preferente aandelen en prioriteitsaandelen. Bolkes en Wörsdörfer stellen dat preferente aandelen economisch gezien gelijk gesteld kunnen worden met een geldlening en daarom niet kwalificeren als een belang.³³ Deze vergelijking kan echter niet zo maar gemaakt worden. Zo bestaat er met betrekking tot preferente aandelen niet de terugbetalingsverplichting die voor een geldlening wel geldt. Daarnaast zal iemand geen geld in een vennootschap steken zonder dat er wat tegenover staat. De aandelen zullen zeker enig belang in het lichaam vertegenwoordigen. Daarnaast vergelijken de auteurs cumulatief preferente

³¹ Gewijzigd voorstel van Wet, *Kamerstukken I*, 2009/10, 31 058 nr. A

³² NnavV, *Kamerstukken II*, 2007/08 31 206, nr. 6, p. 14

³³ L.M.T. Borkes & M. Wörsdörfer, 'Wordt het gelijke gelijk behandeld?', *Vastgoed Fiscaal & Civiel*, 2008/05

aandelen met een achtergestelde geldlening. Ook deze vergelijking is onterecht. De verhouding waarin een schuldeiser tot het lichaam staat, verschilt van de verhouding van de preferent aandeelhouder tot het lichaam. De schuldeiser is weliswaar achtergesteld in terugbetaling, maar in faillissement zal hij nog altijd voorgaan op een preferente aandeelhouder. Gelet op de ruime invulling die aan het begrip belang gegeven moet worden, kunnen ook (cumulatief) preferente aandelen een materieel belang in het lichaam vertegenwoordigen. Prioriteitsaandelen zijn aandelen waaraan extra rechten zijn gebonden op het terrein van de zeggenschap (art. 2:201 BW). Omdat de introductie van het begrip belang mijns inziens niet betekent dat de zeggenschap geen relevant criterium meer is, kunnen deze aandelen ook een belang vormen.

Voor toepassing van artikel 4 lid 1 en 3 WBR worden sinds 1 januari 2011 onder aandelen mede begrepen rechten uit aandelen (lid 11). In het geval dat een onroerende zaaklichaam eigen aandelen inkoopt, neemt het belang van de overige aandeelhouders toe. Aandelen in portefeuille geven de vennootschap immers geen stemrecht of recht op een winstuitkering. Toch is er volgens de staatssecretaris in dit geval geen sprake van een verkrijging van aandeelhoudersrechten in de zin van lid 11. Pas wanneer de aandelen formeel worden ingetrokken (amortisatie), zou er sprake zijn van de verkrijging door de overige aandeelhouders.³⁴ Dit onderscheid is niet logisch. Nu amortisatie niet verplicht is, zal de vennootschap er voor kiezen de aandelen niet formeel intrekken, waardoor heffing wordt voorkomen. Wanneer de wetgever zou willen heffen bij de inkoop van aandelen, zou hij moeten bewerkstelligen dat ook zonder intrekking sprake is van de uitbreiding van een belang. Verder kan het zo zijn dat de houder van aandelen in een onroerende zaaklichaam een belang in dat lichaam verwerft of uitbreidt als gevolg van een statutenwijziging. Deze wijziging zal leiden tot een toename of een verwerving van een belang die te beschouwen is als een belaste verkrijging.³⁵

2.3 De consolidatie-eis

De tweede plaats in artikel 4 WBR waar het begrip belang is terug te vinden is lid 4. De wetgever heeft dit artikellid ingevoegd bij wetwijziging van 28 december 2000 met als doel om door middel van selectieve consolidatie het toenemende gebruik van dubbeldekkerstructuren tegen te gaan.³⁶ Bij toetsing van de bezitsei dient consolidatie plaats te vinden indien een deelneming een belang van tenminste een derde vertegenwoordigt. De bezittingen en schulden van dat lichaam dienen naar rato van het belang te worden toegerekend aan de moeder.³⁷

Het begrip belang in lid 4 is gelijktijdig ingevoerd met het begrip belang in lid 3. Voor zowel de bepaling van het aanmerkelijk belang als de beoordeling of er geconsolideerd moet worden, wordt

³⁴ J.C. van Straaten, *Wegwijs in de Overdrachtsbelasting*, Den Haag SDU 2011, § 5.4.3

³⁵ MvT, *Kamerstukken II*, 2010/11, 32 504, nr. 3, p 41

³⁶ Y.E. Gassler e.a., *Cursus Belastingrecht: Overdrachtsbelasting*, Deventer: Kluwer 2010, p. 64

³⁷ MvT, *Kamerstukken II*, 1999/2000, 27 030, nr. 3, p.14

vanaf 2008 aangesloten bij het daadwerkelijke belang dat men heeft in de vennootschap.³⁸ In de parlementaire geschiedenis wordt niet gesproken over een verschillende betekenis van het begrip in de twee artikelleden. Ook in de praktijk en de jurisprudentie is geen verschil naar voren gekomen tussen het begrip belang in lid 3 en 4. Wel is het consolidatievoorschrift per 1 januari 2011 aangepast. Onder de gewijzigde regeling is het belang dat het gehele concern bezit relevant voor het antwoord op de vraag of geconsolideerd moet worden. Er zal dus in meer gevallen toerekening moeten plaatsvinden.³⁹ Met betrekking tot de inhoud van het belang hebben geen wijzigingen plaatsgevonden. Voor de uitleg van het begrip belang voor het consolidatievereiste verwijs ik dan ook naar paragraaf 2.2.

2.4 Het verbonden lichaam

Ook in de zogenoemde verbondenheidsbepalingen, lid 6 tot en met 8, komt het begrip belang terug. Bij de beantwoording van de vraag of sprake is van verbondenheid, gaat het er globaal gezegd telkens om of er een belang van een derde in het lichaam wordt gehouden door een groep van bloed- of aanverwanten of door een ander lichaam waarin een belang gehouden wordt of dat een belang houdt in het lichaam.

Ook voor de bepaling van de verbondenheid is het dus van belang duidelijk te hebben wat de invulling van het begrip belang is. In tegenstelling tot het belangbegrip in lid 3 en 4 is het begrip voor de verbondenheidsbepalingen al in 2000 geïntroduceerd. De wetgever heeft toen in een poging artikel 4 WBR meer aan haar doel te laten beantwoorden het aanmerkelijk belangvereiste aanscherpt door de introductie van verbonden lichamen.⁴⁰ Bij de invoering van de maatregelen in het kader van de bestrijding van constructies met onroerende zaaklichamen per 1 januari 2008 is de wetgever niet ingegaan op de invulling van het begrip verbonden lichaam. Het lijkt erop dat de uitleg van de artikelleden 6 tot en met 8 zoals hij gold vanaf 2000, niet is gewijzigd.⁴¹

In de parlementaire geschiedenis bij wetsvoorstel 27 030 geeft de staatssecretaris aan dat de begrippen verbonden natuurlijke personen en verbonden lichamen ontleend zijn aan artikel 10a Vpb.⁴² Daarnaast is ingegaan op vragen omtrent de betekenis van het begrip belang. De staatssecretaris geeft aan dat de verbondenheid diverse vormen kan aannemen. Niet alleen de zeggenschap in de andere persoon, maar ook het financiële belang kan beslissend zijn. Deze twee kunnen volledig samengaan, maar kunnen ook gesplitst zijn over met elkaar gelieerde personen. Niet alleen lichamen met een van rechtswege in aandelen verdeeld kapitaal, maar ook stichtingen, verenigingen en personenvennootschappen, kunnen als met de verkrijger verbonden lichamen worden aangemerkt. Onder omstandigheden kunnen door het gebruik van het begrip belang ook schuldvorderingen op aandelenvennootschappen als een vorm

³⁸ MvT, *Kamerstukken II*, 2007/08, 31 206, nr. 3, p. 43

³⁹ MvT, *Kamerstukken II*, 2010/11, 32 504, nr. 3, p. 39

⁴⁰ MvT, *Kamerstukken II*, 1999/2000, 27 030, nr. 3, p. 3

⁴¹ A. Rozendal, 'Het begrip belang in de overdrachtsbelasting: meer duidelijkheid gewenst', *WFR* 2008/1000

⁴² MvT, *Kamerstukken II*, 1999/2000, 27030, nr. 3, p. 16

van verbondenheid worden gekwalificeerd. Dit is het geval wanneer de vorderingen voor de vennootschapsbelasting als fiscaal eigen vermogen kunnen worden aangemerkt.⁴³ Over de vraag of opties een belang in een lichaam kunnen vormen bestaat discussie. Gooijer stelt echter dat gezien de algemene gelijkstelling door de Hoge Raad van een optiehouder en een aandeelhouder in de februari-arresten, opties waarschijnlijk in aanmerking dienen te worden genomen bij het bepalen van de verbondenheid in de zin van artikel 10a lid 4 Vpb. Hetzelfde geldt voor artikel 4 lid 6 t/m 8 WBR, dat aan artikel 10a Vpb ontleend is.⁴⁴ Ook Gassler acht opties naast stemrechten en leningsstructuren relevant voor het materiële belangbegrip.⁴⁵ Rozendal is van mening dat opties geen belang kunnen vormen: *‘Indien dit wel zo zou zijn, dan zou het relatief eenvoudig zijn om verbondenheid te ontlopen door het schrijven van een optie op (een deel van) de aandelen ten behoeve van derde partijen.’*⁴⁶ Deze uitspraak is niet terecht. Het gaat er immers om wat rechtens juist is. Het enkele feit dat het eenvoudig zou zijn om de belangeis te ontlopen wanneer opties meetellen, is geen argument om te stellen dat opties daarom niet relevant zouden zijn voor de invulling van het begrip belang. Daarnaast is het zo dat het schrijven van een optie niet zo eenvoudig is als Rozendal stelt. Ook met het schrijven van een optie geef je een deel van het belang weg. Mijns inziens zijn opties dus wel degelijk relevant voor de invulling van het begrip belang. Zeker wanneer een optie die ‘in the money’ is wordt verkregen, is er sprake van een verkrijging van een economisch belang bij het lichaam.

Uit de bovenstaande alinea blijkt dat met betrekking tot het begrip belang in lid 6 tot en met 8, meerdere malen in de literatuur is terug te vinden dat leningsstructuren, opties en stemrechten een belang kunnen vormen. Ten aanzien van het begrip belang bij het aanmerkelijk belangvereiste zijn deze geluiden echter veel minder te horen. Het lijkt erop dat het belangbegrip voor de verbondenheidsbepalingen een ruimere invulling heeft dan voor de aanmerkelijk belangeis en het consolidatievoorschrift.

Als het gaat om de vraag of alleen een economisch belang dan wel alleen de zeggenschap voldoende is om te kwalificeren als belang, bestaat er discussie. Hoewel er voor de vennootschapsbelasting ook onduidelijkheid bestaat omtrent te vraag hoe het begrip belang uitgelegd moet worden, is er inmiddels wel wat jurisprudentie over de verhouding tussen het economisch belang en de zeggenschap. In Rechtbank Arnhem 26 januari 2010 NTFR 2010/1313 is beslist dat bij een financieel belang van 1/3 altijd aan het verbondenheidscriterium is voldaan. Het Hof verwierp in hoger beroep de stelling van de belanghebbende dat de zeggenschap het doorslaggevende criterium is. De Hoge Raad sloot zich hier in HR 8 april 2011, NTFR 2011/848 bij aan en oordeelde dat een onmiddellijk of middellijk aandeel in het gestorte kapitaal van tenminste 1/3 leidt tot verbondenheid, ook al wordt niet 1/3 van de

⁴³ NnavV, *Kamerstukken II*, 1999/2000, 27 030, nr. 6, p. 23

⁴⁴ J. Gooier, ‘Een aanzet tot aanpassing van het verbondenheidscriterium’, *WFR* 2006/560

⁴⁵ Y.E. Gassler, ‘Het wetsvoorstel personenvennootschappen en de gevolgen voor de overdrachtsbelasting’, *TFO* 2008/15

⁴⁶ A. Rozendal, ‘Het begrip belang in de overdrachtsbelasting: meer duidelijkheid gewenst’, *WFR* 2008/1000

stemrechten gehouden. Dit betekent dat ook wanneer enkel een financieel belang in het lichaam wordt gehouden, dit voldoende is om van een belang te spreken. Uit deze jurisprudentie kan niet worden afgeleid dat stemrechten niet langer een relevant criterium zouden kunnen zijn. Volgens de wetgever speelt naast het gestorte, ook het geplaatste kapitaal een rol. Dat impliceert dat naast het financieel belang, ook het stemrecht doorslaggevend kan te zijn. Het relatieve gewicht dat het stemrecht heeft, wordt immers vooral bepaald door het aandeel in het geplaatste kapitaal en door de aard van de aandelen.⁴⁷ Deze lijn kan doorgetrokken worden naar het begrip belang in de artikelliden 6 tot en met 8. Zowel de zeggenschap als het financieel belang kunnen afzonderlijk zorgen voor een belang. Dit blijkt ook uit het voor de WBR gewezen HR 5 februari 2010, *BNB* 2010/148 waar de Hoge Raad bepaalde dat een belanghebbende stichting geen verbonden lichaam vormde ten opzichte van de overige verkrijgers in het onroerende zaaklichaam, werd geoordeeld dat het begrip belang ruim uitgelegd dient te worden. Dit houdt in dat bij vaststelling van verbondenheid van lichamen en personen niet uitsluitend gekeken moet worden naar zeggenschap in of over andere lichamen en personen, maar dat ook het financieel belang daarin beslissend kan zijn. Zowel wanneer er alleen sprake is van zeggenschap, als wanneer de verkrijger enkel een economisch belang in het lichaam heeft, kan er dus sprake zijn van een verbonden lichaam.

Het begrip belang in de verbondenheidsbepalingen lijkt ruimer te zijn dan het belangbegrip in lid 3 en 4. Daar waar in de parlementaire geschiedenis is aangegeven dat voor de toepassing van lid 3 en 4 opties, converteerbare obligatieleningen en vreemd vermogen niet onder de term belang vallen, zijn voor de verbondenheidsbepalingen schuldvorderingen en opties wel relevant. Toch ligt de belangbegrip in lid 3 en 4 dichter bij het begrip in de verbondenheidsbepalingen dan sommige auteurs betogen. Mijn inziens zijn op beide plaatsen zowel de zeggenschap als het economisch belang in een lichaam relevant voor de vraag of er sprake is van een belang.

2.5 Bepaling van het relatieve belang

Wanneer vastgesteld is dat er sprake is van een belang, tellen de aandelen mee bij de berekening of er sprake is van een substantieel belang. De vraag die opkomt is hoe het relatieve belang moet worden bepaald. Dit is eenvoudig wanneer het geplaatste aandelenkapitaal enkel uit identieke aandelen bestaat. Er kan dan bezien worden wat de deelname in het totale geplaatste aandelenkapitaal is, en op basis daarvan kan beoordeeld worden of er sprake is van een belaste verkrijging. Wanneer er in een lichaam verschillende soorten aandelen zijn, wordt het ingewikkeld om het relatieve belang te bepalen.⁴⁸ Wat als iemand 80% van het economisch belang in een onroerende zaaklichaam heeft en 20% van de zeggenschap?

⁴⁷ J. Gooier, 'Een aanzet tot aanpassing van het verbondenheids criterium', *WFR* 2006/560

⁴⁸ R.A.H.J. Kousen, 'Belang bij een nadere uitleg van het begrip belang', *Vastgoed Civiel en Fiscaal* 2010

Van Straaten illustreert de situatie dat het maatschappelijk kapitaal is verdeeld in aandelen die verschillende belangen vertegenwoordigen.⁴⁹ Er zijn 1350 aandelen van het type A met een nominale waarde van 100. (75% van het totale aandelenkapitaal) en 450 aandelen van het type B met eveneens een nominale waarde van 100 (25% van het totale aandelenkapitaal). Ingevolge de statuten heeft A, als houder van 1350 aandelen A, een gelijk deel in de winst en het liquidatiesaldo als B, als houder van 450 aandelen B. Beiden hebben dus een economisch belang van 50% in de vennootschap. De aandelen B worden overgedragen. Omdat er gekeken wordt naar het daadwerkelijke belang in de vennootschap wordt er voldaan aan de kwalitatieve belangeis. Het kan dus zo zijn dat het ene belangaandeel een groter belang vertegenwoordigt dan het andere. Er moet aangesloten worden bij de economische werkelijkheid om het daadwerkelijke belang te bepalen. Wanneer er, zoals in bovenstaand voorbeeld, uit de statuten of een aandeelhoudersovereenkomst blijkt hoe de stemrechten en het economisch belang daadwerkelijk zijn verdeeld, zal het betrekkelijk eenvoudig zijn om het relatieve belang te bepalen. Er zijn echter ingewikkelder situaties denkbaar waarin er sprake is van veel verschillende soorten aandelen. Het kan onder omstandigheden zelfs zo zijn dat de belangaandelen samen een belang van meer dan 100% vertegenwoordigen. Kousen noemt als oplossing voor dit probleem aan te sluiten bij de werkelijke waarde van de belangaandelen. Daarna kan aan de hand van de verhouding tussen deze waarde en de werkelijke waarde van alle belangaandelen het relatieve belang in het onroerende zaaklichaam worden bepaald.⁵⁰ Hiertoe is echter wel vereist dat de werkelijke waarde van de aandelen de waarde van de onderliggende onroerende zaken weerspiegelt. Een bezwaar tegen deze methode is dat het vaststellen van de werkelijke waarde van de aandelen kan een tijdrovend karwei zijn. Nu is het zo dat wanneer er aandelen in onroerende zaaklichaam verkregen worden, er ook een prijs bepaald zal worden. Om de prijs van de aandelen vast te stellen, wordt aangesloten bij de waarde van het onderliggende vastgoed. De prijs vertegenwoordigt dus de werkelijke waarde van de aandelen, waardoor het vaststellen van het relatieve belang vervolgens redelijk eenvoudig kan plaatsvinden.

2.6 Bevindingen

De voorgaande paragrafen in ogenschouw nemende, kom ik tot de volgende bevindingen:

- Het begrip belang keert terug op drie plaatsen in artikel 4 WBR. In lid 3 bij het aanmerkelijk belangvereiste, in lid 4 voor de consolidatie-eis en in lid 6 tot en met 8 in de verbondenheidsbepalingen.
- Het begrip belang in de verbondenheidsbepalingen wijkt af van het in 2008 ingevoerde begrip belang in lid 3 (het aanmerkelijk belangcriterium) en lid 4 (het consolidatievoorschrift).

⁴⁹ J.C. van Straaten, *Wegwijs in de Overdrachtsbelasting*, Den Haag: SDU 2011, §5.6.2

⁵⁰ R.A.H.J. Kousen, 'Belang bij een nadere uitleg van het begrip belang', *Vastgoed Fiscaal & Civiel* 2010

- Niet alleen lichamen met een van rechtswege in aandelen verdeeld kapitaal, maar ook personenvennootschappen kunnen kwalificeren als een lichaam voor artikel 4 WBR. Daartoe is vereist dat het kapitaal in overdraagbare delen is verdeeld.
- Er bestaat onduidelijkheid rondom het in 2008 voor het aanmerkelijk belangvereiste en de consolidatie-eis geïntroduceerde begrip belang. In de parlementaire geschiedenis is slechts een grof kader geschetst met betrekking tot de invulling van het begrip belang. In de literatuur wordt betoogd dat de meer economische benadering in de overdrachtsbelasting betekent dat zeggenschap niet relevant is. Mijns inziens volgt echter uit een grammaticale interpretatie van het begrip belang dat zowel zeggenschap over als een economisch belang in de onroerende zaak en belang kunnen vormen. Ook in de parlementaire geschiedenis is geen steun te vinden voor de stelling dat zeggenschap niet langer een relevant criterium is.
- Opties en converteerbare obligatieleningen vallen volgens de staatssecretaris in beginsel niet onder de term belang. Opties die ‘in the money’ zijn kunnen wel een belang vormen. Er is immers sprake van een belang bij de waardeontwikkeling, voor zover deze uitgaat boven de uitoefenprijs. Daarnaast is het mogelijk dat preferente aandelen een belang vormen. Dit geldt ook voor prioriteitsaandelen.
- Het begrip belang in de verbondenheidsbepalingen (lid 6 tot en met 8) is geïntroduceerd in 2000. Uit de parlementaire geschiedenis en de jurisprudentie blijkt dat zowel zeggenschap als het economisch belang bepalend kan zijn voor de vraag of er sprake is van een belang. Ook schuldvorderingen en opties kunnen relevant zijn voor de vaststelling van het belang in een lichaam. De invulling van het begrip belang in de artikellieden 6 tot en met 8 is dus ruimer dan de invulling van het begrip in lid 3 en 4.
- Wanneer er in een lichaam verschillende soorten aandelen zijn, kan het ingewikkeld en tijdrovend zijn om het relatieve belang te bepalen.

Hoofdstuk 3 – Wat zou de inhoud van het begrip belang moeten zijn, gelet op doel en strekking van artikel 4 WBR?

3.1 Doel en strekking

Artikel 4 WBR is bedoeld als een anti-ontgaansbepaling. De strekking van het artikel is enerzijds te voorkomen dat door het tussenschuiven van rechtspersonen de heffing van overdrachtsbelasting wordt ontgaan. Anderzijds strekt de bepaling ertoe datgene wat in wezen gelijk is, gelijk te behandelen door een meer economische benadering.⁵¹ In dit hoofdstuk wordt stilgestaan bij de vraag op welke manier het begrip belang zou passen binnen het doel en de strekking van artikel 4 WBR. Daartoe zullen in het licht van de in hoofdstuk 2 gedane constatering en enkele aanbevelingen worden gedaan.

3.2 Aanbevelingen

3.2.1 Zorg voor duidelijkheid rondom de invulling van het begrip belang

In de *Nota zicht op wetgeving* is een aantal kwaliteitseisen geformuleerd waar goede wetgeving aan moet voldoen.⁵² Een van de pijlers waarop een goede wetgeving gebouwd is, is de pijler van eenvoud, duidelijkheid en toegankelijkheid. Het moet voor degenen die met de regels geconfronteerd worden duidelijk zijn wat de wetgever bedoelt en waar zij aan toe zijn. Op dat terrein is er met betrekking tot het begrip belang nog het een en ander te verbeteren.

Met betrekking tot de duidelijkheid en eenvoud zou het wenselijk zijn één lijn te hanteren en ervoor te zorgen dat het belangbegrip in de verschillende artikelleden eenduidig is. Mocht de wetgever echter een verschillende invulling van het begrip belang te hanteren voor de verschillende artikelleden, dan dient hij dit onderscheid duidelijk te maken.

Daarnaast zou de wetgever er goed aan doen duidelijkheid te scheppen rondom de invulling van het begrip belang. Het feit dat artikel 4 WBR een anti-ontgaansbepaling is, staat weliswaar enige onduidelijkheid rondom de inhoud van het begrip toe, toch zou het goed zijn enige aanwijzingen te geven. Deze aanwijzingen zouden dan vooral zien op de vraag of zowel de zeggenschap als het economisch belang een belang in een lichaam kunnen vormen. In hoofdstuk 2 is betoogd dat beiden (afzonderlijk) kunnen leiden tot een belang. Ook met betrekking tot het doel van het artikel, het ontgaan van overdrachtsbelasting tegengaan, past een ruime invulling van het begrip belang. Net zoals in de parlementaire geschiedenis met betrekking tot de verbondenheidsbepalingen is aangegeven dat zowel zeggenschap als economisch belang een belang in een lichaam kunnen vormen, moet de

⁵¹ MVT, *Kamerstukken II*, 1999/00, 27 030, nr. 3, p. 3

⁵² Beleidsplan, *Kamerstukken II*, 1990/91, 22 008, nr. 2, p.23

wetgever aangeven welke elementen een belang kunnen vormen voor de aanmerkelijk belangeis en het consolidatievoorschrift.

3.2.2 Geef aan hoe het relatieve belang bepaald moet worden

Er zal een oplossing moeten komen voor de situatie waarin er verschillende soorten aandelen in het lichaam zijn en de belangen die deze aandelen vertegenwoordigen niet even zwaar zijn. Nu er aangesloten moet worden bij het daadwerkelijke belang in het lichaam kan het zo zijn dat het ene aandeel een groter belang vormt in het lichaam dan het andere. Een oplossing zou kunnen zijn om aan te sluiten bij het daadwerkelijke belang dat een aandeel bij het vastgoed heeft. Wanneer X 20% van de aandelen in een BV A houdt die een economisch belang van 40% bij het vastgoed vertegenwoordigen, zal X een daadwerkelijk belang van 40% in BV A hebben. Tegelijkertijd is er Y die 50% van de aandelen houdt. Deze aandelen vertegenwoordigen samen 75% van de zeggenschap over de onroerende zaken. Y heeft dan een daadwerkelijk belang van 75% bij in de vennootschap. Een consequentie van deze benadering is dat alle belangaandelen samen een belang van meer dan 100% in het lichaam kunnen vormen. Deze situatie zal er toe leiden dat er tweemaal geheven wordt. Er zou betoogd kunnen worden dat dit geen probleem is. Immers, het totale belang mag dan groter zijn dan 100%, het gaat wel om twee verschillende soorten belang, namelijk de zeggenschap en het economisch belang. Een soortgelijke situatie is te vinden bij de directe verkrijging van vastgoed. Op dit moment is het zo dat wanneer geheven is bij de verkrijging van de economische eigendom, bij de latere overdracht van de juridische eigendom opnieuw heffing kan plaatsvinden. Dit is een gevolg van het feit dat de wetgever ondanks de meer economische benadering in de overdrachtsbelasting sinds 1995, niet volledig afstand heeft willen nemen van het oorspronkelijk karakter van de overdrachtsbelasting als rechtsverkeersbelasting.⁵³ De vraag wanneer geheven moet worden is echter een andere dan de vraag hoe groot het belang is. Mijns inziens zou het niet zo moeten zijn dat het totaal van de belangen groter kan zijn dan 100%. Overigens zou de wetgever er met het oog op de invoering van de flex-bv verstandig aan doen aan te geven of het daadwerkelijk zo is dat het totale belang in een lichaam maximaal 100% kan zijn.

Uitgaand van de situatie dat alle belangaandelen samen een belang van 100% vertegenwoordigen, noemt Kousen de mogelijkheid aan te sluiten bij de werkelijke waarde van de belangaandelen, voor de vraag of voldaan is aan de belangeis. Daarna kan aan de hand van de verhouding tussen deze waarde en de werkelijke waarde van alle belangaandelen het relatieve belang in het onroerende zaaklichaam worden bepaald.⁵⁴ Deze methode is mijns inziens niet volledig juist omdat de waarde van de aandelen niet per definitie de waarde van het vastgoed vertegenwoordigd. Zoals genoemd, is een oplossing aan te sluiten bij het daadwerkelijke belang dat men in het vastgoed heeft. Het relatieve belang kan dan

⁵³ M.P. Bongard, *Leidraad Overdrachtsbelasting*, Deventer: Kluwer 2009, p. 82

⁵⁴ R.A.H.J. Kousen, 'Belang bij een nadere uitleg van het begrip belang', *Vastgoed Fiscaal en Civiel* 2010/06

aan de hand van de verhouding tussen het daadwerkelijke belang en totale belang van alle aandeelhouders bij het vastgoed bepaald worden. Een eenvoudig voorbeeld ter verduidelijking: BV A bezit vastgoed ter waarde van € 1 miljoen. A houdt 50% van de aandelen in BV A. Deze aandelen vertegenwoordigen 100% van de zeggenschap over het vastgoed. B houdt de resterende 50% van de aandelen in BV A. Hij heeft een economisch belang van 100% in het vastgoed. Beiden hebben dus een daadwerkelijk belang van 100% bij het vastgoed. Dit zou betekenen dat de aandelen samen een belang van 200% vertegenwoordigen. Het relatieve belang dient als volgt bepaald te worden: 100/200. Beiden hebben een belang van 50% in het onroerende zaaklichaam.

3.2.3 Voor toepassing van artikel 4 WBR kunnen enkel rechtspersonen kwalificeren als een lichaam met een in aandelen verdeeld kapitaal.

Met betrekking tot de invulling van het begrip belang heeft de staatssecretaris slechts een grof kader geschetst. Het begrip belang ziet op een door aandelen vertegenwoordigd belang. Dit betekent dat er enkel sprake kan zijn van een belang in een lichaam met een in aandelen verdeeld kapitaal. Voordat de vraag of er sprake is van de verkrijging van een belang beantwoord kan worden, moet eerst vast komen te staan of het lichaam waarin men aandelen verkrijgt, kwalificeert als een lichaam met een in aandelen verdeeld kapitaal. Om die reden wil ik in deze aanbeveling aandacht besteden aan de discussie die is ontstaan als gevolg van het in hoofdstuk 2 genoemde arrest 15 oktober 2004 *BNB* 2005/52. Het arrest, ook wel het Scheepjeshofarrest genoemd, heeft geleid tot de vraag of de werking van artikel 4 WBR voortaan beperkt zou moeten worden tot onroerende zaakrechtspersonen. Als gevolg van het Scheepjeshofarrest is er een ongelijkheid ontstaan in de behandeling van personenvennootschappen. Met betrekking tot verkrijging van onroerende zaken door middel van participaties in personenvennootschappen die als een onroerende zaaklichaam kunnen worden aangemerkt, geldt een gunstiger regime dan voor personenvennootschappen die niet als onroerende zaaklichamen kunnen worden aangemerkt.⁵⁵ Bij verkrijging van een participaties in laatstgenoemde vennootschappen zal immers in beginsel altijd overdrachtsbelasting verschuldigd zijn omdat als gevolg van de transparantie van dergelijke vennootschappen rechtstreeks onroerende zaken verkregen worden. Nu artikel 4 WBR ertoe strekt het in wezen gelijke gelijk te behandelen, dient er een einde te komen aan deze ongelijke behandeling. Mijns inziens zou artikel 4 WBR voortaan enkel van toepassing moeten zijn wanneer een belang in een onroerende zaakrechtspersoon verkregen wordt. Omdat personenvennootschappen fiscaal transparant zijn, zal er sprake zijn van rechtstreekse verkrijging van het vastgoed, wanneer er participaties in de vennootschap verkregen worden. Een fictiebepaling zoals artikel 4 WBR is dan ook niet noodzakelijk voor personenvennootschappen. Een nadeel is dat deze wijziging voor problemen in de vastgoedsector zou zorgen.⁵⁶ De wetgever zou er daarom voor kunnen kiezen het nemen van maatregelen uit de stellen tot de vastgoedmarkt zich in

⁵⁵ MvT, *Kamerstukken II*, 2011/12 33 245, nr. 3, p. 2

⁵⁶ Nederlandse Orde van Belastingadviseurs, commentaar van 16 mei 2012, te raadplegen via www.nob.net

rustiger vaarwater bevindt. Een andere oplossing zou kunnen zijn een vrijstelling op te nemen voor beleggingsfondsen. Een voorbeeld hiervan is te vinden in het (ingetrokken) wetsvoorstel 31 065.⁵⁷ De vrijstelling hield in dat artikel 2 WBR niet van toepassing zou zijn op de verkrijging van rechten van deelneming in een beleggingsfonds als bedoeld in artikel 1:1 van de Wet op het financieel toezicht, tenzij de verkrijger al dan niet tezamen met verbonden lichamen een substantieel belang (5% of meer) zou verkrijgen of uitbreiden.

⁵⁷ Voorstel van Wet, *Kamerstukken II*, 31 065, nr. 2, p. 16

Eindconclusie

In deze scriptie is op zoek gegaan naar een antwoord op de onderzoeksvraag: *‘Wat is de inhoud van het begrip belang in artikel 4 WBR, en hoe zou deze inhoud moeten zijn, gelet op doel en strekking van het artikel?’* Met betrekking tot de inhoud van het begrip belang zijn de volgende punten naar voren gekomen. Er bestaat veel onduidelijkheid rondom de invulling van het begrip belang. Dit komt mede doordat de invulling van het begrip belang in de verbondenheidsbepalingen afwijkt van het in 2008 ingevoerde begrip belang in lid 3 en 4. De wetgever heeft nagelaten aan te geven wanneer er sprake kan zijn van een belang. De enige aanwijzing die hij heeft gegeven, is dat het begrip belang ziet op een door aandelen vertegenwoordigd belang. Uit de jurisprudentie is inmiddels gebleken dat naast lichamen, onder omstandigheden ook personenvennootschappen kunnen kwalificeren als een lichaam met een in aandelen verdeeld kapitaal. Ook over de vraag of zowel zeggenschap als een economisch belang een belang in het lichaam vormen is geen uitspraak gedaan. In hoofdstuk 2 is betoogd dat zowel zeggenschap over als een economisch belang in de onroerende zaak een belang kunnen vormen. Binnen deze ruime inhoud van het begrip belang kunnen preferente aandelen, prioriteitsaandelen en onder omstandigheden ook opties vallen. Een ruime invulling van het begrip belang past binnen het karakter van artikel 4 WBR als anti-ontgaansbepaling. Het doel van het artikel is immers te voorkomen dat heffing van overdrachtsbelasting wordt ontgaan door middel van het tussenschuiven van rechtspersonen

Met het oog op het doel en de strekking van artikel 4 WBR zijn in hoofdstuk 3 enkele aanbevelingen gedaan. Ten eerste zou de wetgever er goed aan doen enkele aanwijzingen te geven met betrekking tot de invulling van het begrip belang. Deze aanwijzingen zouden dan vooral zien op de vraag of zowel de zeggenschap als het economisch belang een belang in een lichaam kunnen vormen. Het is wenselijk te kiezen voor een ruime invulling van het begrip belang. Daarnaast zal er aangegeven moeten worden hoe het relatieve belang kan worden bepaald. Een mogelijkheid is aan te sluiten bij het daadwerkelijke belang in het vastgoed. Het relatieve belang kan dan vervolgens aan de hand van de verhouding tussen het daadwerkelijke belang en totale belang van alle aandeelhouders bij het vastgoed bepaald worden. De laatste aanbeveling ziet op lichamen met een in aandelen verdeeld kapitaal. Omdat personenvennootschappen fiscaal transparant zijn, zal er sprake zijn van rechtstreekse verkrijging van het vastgoed, wanneer er participaties in de vennootschap verkregen worden. Een fictiebepaling zoals artikel 4 WBR is dan ook niet noodzakelijk voor personenvennootschappen. Artikel 4 WBR zou daarom voortaan louter betrekking moeten hebben op onroerende zaakrechtspersonen, zodat enkel (rechten uit) aandelen in een rechtspersoon een belang kunnen vormen.

Literatuurlijst

Literatuur

- D.B. Bijl, *Onroerend goed; omzetbelasting en overdrachtsbelasting*, Deventer: Kluwer 1998
- M.P. Bongard, *Leidraad Overdrachtsbelasting*, Deventer: Kluwer 2009
- L.M.T. Borkes & M. Wörsdörfer, 'Wordt het gelijke gelijk behandeld?', *Vastgoed Fiscaal & Civiel*, 2008/05
- Y.E. Gassler e.a., *Cursus Belastingrecht: Overdrachtsbelasting*, Deventer: Kluwer 2010
- Y.E. Gassler (red.), *De toekomst van de overdrachtsbelasting*, Deventer: Kluwer 2007
- Y.E. Gassler, 'Heffing van overdrachtsbelasting bij de verkrijging van aandelen', *TFO* 2005/187
- Y.E. Gassler, 'Het wetsvoorstel personenvennootschappen en de gevolgen voor de overdrachtsbelasting', *TFO* 2008/15
- Y.E. Gassler, *Verkrijging van aandelen in de overdrachtsbelasting*, Deventer: Kluwer 2006
- J. Gooier, 'Een aanzet tot aanpassing van het verbondenheidscriterium', *WFR* 2006/560
- R.A.H.J. Kousen, 'Belang bij een nadere uitleg van het begrip belang', *Vastgoed Fiscaal en Civiel* 2010/06
- S.F.M. Niekel, 'Het begrip 'belang' als criterium voor verbondenheid bij vennootschappen', *WFR* 1998/557
- M.T.E. Robben, *Overdrachtsbelasting en onroerendzaaklichamen*, Deventer: Kluwer 2006
- Rozendal, 'Het begrip belang in de overdrachtsbelasting: meer duidelijkheid gewenst', *WFR* 2008/1000
- P. van Schilfgaarde & J. Winter, *Van de BV en de NV*, Deventer: Kluwer 2009
- G.P. Schutz, 'De besloten cv: een zoektocht naar alle vennoten', *WFR* 2010/878
- J.C. van Straaten, *Wegwijs in de Overdrachtsbelasting*, Den Haag: SDU 2011
- H. Vermeulen, 'Het naderende einde van de vastgoed-cv', *NTFR* 2012/1343
- 'Nota van wijziging en nota naar aanleiding van het verslag Fiscale verzamelwet 2012', *NTFR* 2012/1419

Jurisprudentie

Rechtbank Arnhem 26 januari 2010 NTFR 2010/1313

HR 24 oktober 1976, nr. 40.919 *BNB* 1978/13

HR 15 oktober 2004, nr. 38.879 *BNB* 2005/52

HR 27 februari 2009, nr. 43.388 *BNB* 2009/120

HR 5 februari 2010, nr. 08/04451 *BNB* 2010/148

HR 8 april 2011, nr. 10/00651, *BNB* 2011/156

Overige stukken

Kamerstukken I, 2007/08, 31 206, nr. C

Kamerstukken I, 2009/10, 31 058, nr. A

Kamerstukken II, 1969/70, 10 560, nr. 3 (MvT)

Kamerstukken II, 1990/91, 22 008, nr. 2 (Beleidsplan)

Kamerstukken II, 1999/00, 27 030, nr. 3 (MvT)

Kamerstukken II, 1999/00, 27 030, nr. 6 (NnavV)

Kamerstukken II, 2006/07, 31 065, nr. 2 (Voorstel van Wet)

Kamerstukken II, 2007/08, 31 206, nr. 3 (MvT)

Kamerstukken II, 2007/08, 31 206, nr. 6 (NnavV)

Kamerstukken II, 2010/11, 32 504, nr. 3 (MvT)

Kamerstukken II, 2011/12, 33 245, nr. 2 (Voorstel van Wet)

Kamerstukken II, 2011/12, 33 245, nr. 7 (NnavV)

Nederlandse Orde van Belastingadviseurs, commentaar van 16 mei 2012, te raadplegen via www.ndfr.nl

J. Rahkan, NDFR artikelsgewijs commentaar bij artikel 4, WBR, aantekening 2.1.2

